

УДК 330.837

Т.О.Виголко*

*аспірант, Донецькій національний технічний університет

Переваги інституційної теорії

Анотація. У статті розглядаються джерела інституціоналізму, його методологія, переваги цієї теорії перед неокласичним підходом, розглянути круг проблем, які вивчає інституційна теорія.

Аннотация. В статье рассматриваются истоки институционализма, его методология, преимущества этой теории перед неоклассическим подходом, рассмотрен круг проблем, которые изучает институциональная теория.

Вступ. Як відомо, головну позицію в економічній теорії впродовж багатьох років займає неокласичний підхід, але останнім часом зростає кількість незадоволених цим підходом, виникла необхідність появи нової економічної теорії, яка змогла б врахувати помилки допущені неокласиками. У якості такої теорії багато авторів висувають інституційну економічну теорію – Е.Э.Васильева «Институционализм как альтернатива неоклассической и марксистской экономической теории» [1], Вольчик В.В. «Институционализм: вторичность нового мифа?» [2], А.В.Коврига «Институционализм: новая эпистемологическая стратегия политической экономии?» [3], И.В.Розмаинский «Посткейнсианство + традиционный институционализм = целостная реалистичная экономическая теория XXI века» [4], Дж.Ходжсон «Эволюционная и институциональная экономика как новый мейнстрим?» [5].

Мета статті розглянути аргументи, які надають на користь інституційної теорії, визначити її переваги перед неокласичною теорією, дати відповідь на те, що є предметом дослідження інституціоналістів і яка методологія цієї теорії.

Основний розділ. Виникнення інституційної економіки було обумовлене нереалістичністю деяких передумов що лежали в основі неокласичного підходу, які звузили його можливості. Мейнстрім базується на передумовах

методологічного індивідуалізму, оптимізації і відсутності невизначеності. Неокласики бачать людину як «лічильну машину», а світ як інформаційну середу без недоліку, надлишку або складності даних. Реакцією на це стала поява інституціоналізму, який зробив акцент на різні види неоптимізованої поведінки, визнання особливого значення складності, мінливості і невизначеності економічної середи. Інституціоналісти трактують природу світу і природу людини як «недосконалу».

Звернення до «інституційної економіки» не припускає критику істинності або цінності інших розділів економічної думки; але воно відкидає претензію іншого образу мислення називатися «Економічною теорією». Вона охоплює саму суть проблем, які теоретику слід ставити перед собою; її реальна тематика охоплює те, на що направлена вся економічна теорія. [6, с.110].

Інституціоналісти критикують ортодоксальну неокласичну теорію за її механістичний позитивізм, за неадекватні способи моделювання людської поведінки, за виключення з аналізу владних структур і інститутів. Проте при цьому інституціоналісти прагнули не стільки критикувати, скільки висувати альтернативні ідеї. [1, с.167]. «Неокласики нехтують впливом, який надає система інститутів... там, де вони помиляються, інституціоналісти ведуть успішні дослідження... неокласики повинні розглядати в різноманітності інституційних ситуацій, що порушуються індивідуумами, основне джерело відмінності в їх поведінці», У.Гамільтон. [Цит. по: 2, с.129].

Джерелом інституціоналізму є німецька історична школа (яку також називають протоінституціональною). Їх зближувала націленість на заміщення вузької утилітаристської моделі homo economicus ширшою інтерпретацією, заснованою на міждисциплінарному підході (соціальна філософія, антропологія, психологія), і поворот економічної теорії до соціальних проблем.

Деякі автори порівнюють інституціоналізм з марксистською економічною теорією, вважаючи, що у них інституціоналісти запозичили уявлення про важливість влади, про те що в економічній теорії необхідно розглядати системні зміни, що методологічний індивідуалізм має бути доповнений методологічним

колективізмом, що економіка (і державний устрій) створені людьми і можуть бути перетворені, і разом з цим вказують, що інтересам мас необхідно відводити місце в економічній теорії, якого вони зазвичай позбавлені із-за прихованої або навіть відкритої орієнтації економістів на інтереси пануючого класу. [7, с.127].

Але між інституціоналістами і марксистами теж є розбіжності. Інституціоналісти зазвичай критикують марксистів за концепцію економічного класу (пов'язану з поняттям надбудови і базису), за телеологічну діалектико-матеріалістичну концепцію економічної трансформації (на противагу інституціональній концепції, що не має заданого результату дарвіновської еволюції), за величезне значення, що додається революції (на противагу або системним реформам, або реформам в рамках існуючої системи) і за вузьке трактування теорії цінності і економічної ролі держави. [7, с.128].

Таким чином інституціоналізм увібрав в себе кращі теоретико-методологічні досягнення попередніх шкіл економічної теорії.

Розглядаючи методологію інституціоналізму, можна сказати, що вони особливу увагу приділяли цьому питанню і виробили свою систему принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, відмінну від неокласичного підходу:

1. Увага інституціоналістів більше звернена до розуміння, осмислення економічної дійсності, чим до точного прогнозу або передбачення.
2. Інституціоналісти враховують чинник невизначеності, тому вони роблять свої прогнози в границях меж, в яких можливе передбачення фактичного майбутнього.
3. Інституціоналісти розглядають економіку як відкриту, еволюціонуючу систему, яка схильна до змін і залучена в соціальні, політичні, культурні і владні стосунки.
4. Інституціоналісти є прихильниками методологічного колективізму. Дії окремо узятих суб'єктів значною мірою зумовлюються ситуацією в економіці в цілому, а не навпаки. Їх цілі і переваги формуються суспільством.

5. Інституціоналісти беруть до уваги наявність часто неявних передумов при визначенні того, чиї інтереси враховуватимуться.
6. Інституціоналізм використовує ідеї і дані інших наук, таких як психологія, соціологія і антропологія, для глибшого аналізу інститутів і поведінки людини.
7. Інституціоналісти прагнуть додати теорії практичну спрямованість, хоча вважають, що сама інституційна наука не повинна зводитися до пропозицій щодо проведення економічної політики.

Розглядаючи круг проблем, які вивчає інституційна теорія, можна виділити, як ми вже відзначали вище, що інституціоналістів характеризує трактування природи світу і природи людини як «недосконалих». Для інституціоналістів характерна перш за все категорична незгода з тим, що людина - це «калькулятор, що миттєво обчислює задоволення і біль».

Інституціоналісти підкреслювали помилковість ухвалення класичною школою жорсткої поведінкової моделі людини, яка переслідує свій раціонально прорахований інтерес. Люди володіють обмеженими пізнавальними здібностями, і навіть якщо інформація дістається їм без витрат, існують особливі психологічні витрати ухвалення рішень. Але пошук інформації також вимагає витрат. Адже часто відбувається так, що інформація або труднодоступна, або, навпаки, її дуже багато. А нерідко вона надмірно складна. У всіх подібних випадках виникають інформаційні витрати. Поєднання всіх цих аспектів призводить до того, що люди не в змозі використовувати всю наявну інформацію для ухвалення оптимальних рішень. Повністю раціональна поведінка виявляється неможливою. Тому очолюють такі принципи поведінки, як орієнтація на задовільний результат і дотримання звичкам (а також рутині). Природно, що застосовуючи такі поведінкові принципи, люди приходять до результатів, абсолютно відмінних від тих, до яких приходять «оптимізатори». [4, с.30].

Таким чином інституціоналісти трактують природу світу і природу людини реалістично.

Інституціоналізм запропонував нові підходи до вивчення таких відомих явищ, як звички, традиції і суперництво, що формують інтереси і переваги індивідів, які необхідно враховувати в процесі управління їх поведінкою. Інституціоналісти виступають за дослідження (і певною мірою самі їх досліджують) сил соціалізації і індивідуалізації. Норми і традиції в суспільстві виступають як обмежувачі поведінки індивідів, і так же використовуються як інструменти, які спонукають економічних суб'єктів діяти відповідно з визначеними в суспільстві правилами, нормами поведінки.

Центральна проблема інституційного аналізу - це організація і контроль економіки, або, інакше кажучи, формування і реформування її владної структури. Влада трактується як ступінь участі в економічному регулюванні, в розміщенні ресурсів і доходів відповідно до певних інтересів. Включення в сферу аналізу влади припускає облік структур і психологічних чинників, які впливають на інтереси, переваги і спосіб життя індивідів.

Важливу роль інституціоналісти відводять державі, без якої економічна система просто не змогла б існувати. Інституційна економіка розглядає державу як найважливішу форму колективних дій. Як основні економічні інститути, які визначають природу економічної системи, так і структура прав, яка визначає структуру влади в економіці, а також економічне значення природних ресурсів, є функціями держави.

Держава глибоко залучена в соціально-економічну структуру влади як у якості залежної, так і незалежної змінної. Економіка є об'єктом правового контролю, а держава є засобом отримання економічної вигоди. Держава – інструмент, доступний будь-кому, хто зможе його контролювати і використовувати. Права, що мають економічне значення, наприклад права власності, які формують структуру влади, яка створює ринок і обмежує його, є питанням державної політики. [7, с.137-138].

Висновки. Не дивлячись на приведені переваги інституційної теорії, доля і науково-суспільний рейтинг підходів в ХХІ ст., склався таким чином: умовно на першому місці стоїть *main stream* – «вузька неокласична економіка», яка

найповніші відображає капіталістичну онтологію і що виконує широкі суспільно-ідеологічні функції; на другому місці знаходиться «нова інституційна економіка», яка доповнює неокласичний підхід (і, фактично, ще більш зміцнює наявну капіталістичну онтологію і інституційні порядки, що склалися в домінуючих західних економіках); і на третьому місці «старий, радикальний інституціоналізм», який ортогонален домінуючій онтології і традиційно критично розглядає багато аспектів інституційної організації економіки і суспільства, що склалися в західних демократіях. [3].

Але вже зараз ряд авторів [5, с.11] стверджує, що неокласична парадигма вже не домінує в рамках економічної теорії мейнстрима, і замінена різноманітним підходів. Останнім часом і представники академічного мейнстрима почали схилитися до думки, що інституційні структури виявляються найбільш глибокими джерелами довгострокового розвитку і економічного зростання. Численні характеристики інституційних структур стають престижними об'єктами теоретичного моделювання і економетричного дослідження. Експансія неокласичних моделей виявляється, зокрема, в поступовому обхваті того «глибинного» рівня, на якому розташовуються базові інституційні структури. Межі між звичайними об'єктами дослідження представниками мейнстрима і традиційної тематики інституціональних робіт виявляються все більш розмитими. [8, с.6].

Хоча моделі неокласичної теорії і пояснюють окремі відмінності у функціонуванні економік, але їх аргументи не переконливі, вони не можуть пояснити, чому провалюються спроби зробити необхідні заходи. Традиційна неокласична теорія припускає відсутність трансакційних витрат, наявність повної інформації і безмежні можливості пізнання. А інституційна економічна теорія концентрує свою увагу на владі, інститутах, технології, процесі і тому подібних концепціях. Вона враховує ширший набір змінних, чим неокласична теорія. Інституціоналісти намагаються зрозуміти економічні події і феномени виходячи не лише з розподілу ресурсів, але і з причин і наслідків структурної організації і контролю.

Інституціоналізм є науковий підхід, який може дозволити сформувати цілісну систему знань і розширити уявлення про поведінку економічних суб'єктів, вводячи в аналіз раніше ігноровані чинники. Таким чином у економістів, незадоволених неокласичним підходом, є можливість створення цілісної альтернативної теорії.

Список літератури:

1. Е.Э.Васильева. Институционализм как альтернатива неоклассической и марксистской экономической теории.//Квартальный бюллетень клуба экономистов. – 2000. – Выпуск 4. – С.164-180.
2. Вольчик В.В. Институционализм: вторичность нового мифа?// Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2003. – Том 1, №1. – С.126-134.
3. А.В.Коврига. Институционализм: новая эпистемологическая стратегия политической экономии?// <http://ie.boom.ru/collection/kovriga.htm>.
4. И.В.Розмаинский. Посткейнсианство + традиционный институционализм = целостная реалистичная экономическая теория XXI века.// Экономический вестник Ростовского государственного университета – 2003. – Том 1, №3. – С.28-35.
5. Дж.Ходжсон. Эволюционная и институциональная экономика как новый мейнстрим?// Экономический вестник Ростовского государственного университета – 2008. – Том 6, №2. – С.8-21.
6. У.Х.Гамильтон. Институциональный подход к экономической теории.// Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2007. – Том 5, №2. – С.110-117.
7. У.Дж.Сэмюэльс. Институциональная экономическая теория.// Панорама экономической мысли XX столетия. Под ред. Д. Гринуэя, М. Блини, И. Стюарта. СПб: «Экономическая школа», 2002. Т. 1. – С.668.
8. А.Радыгин, Р.Энтов. В поисках институциональных характеристик экономического роста. // Вопросы экономики. – 2008. - №8. – С.4-27.